

Репеде Тетяна Сергіївна

аспірантка

*Навчально-наукового юридичного інституту
ПЗВО «Київський міжнародний університет»*

Repede Tetiana

Postgraduate Student of the

*Educational and Research Institute of Law of
Kyiv International University*

ORCID: 0000-0003-0272-4224

DOI: 10.25313/2520-2308-2024-1-9573

РОЛЬ ОСВІТНЬОГО ОМБУДСМЕНА В ПРОТИДІЇ КІБЕРБУЛІНГУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

THE ROLE OF THE EDUCATIONAL OMBUDSMAN IN COMBATING CYBERBULLYING IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Анотація. Вступ. Сучасна динаміка культури є такою, що має вкрай неоднозначний характер. З одного боку, спротився процес отримання інформації, адже цифрові технології стали невід'ємною частиною освітнього процесу, завдяки чому виникли безпрецедентні можливості для навчання з будь-якої точки земної кулі. З іншого боку, цифровий всесвіт породив таке небезпечне явище, що так само виходить за межі фізичних кордонів – кібербулінг. У міру того, як навчальні заклади інтегрують технології в свої структури, зростання явища кібербулінгу стало нагальною проблемою, яка пронизує життя учнів шкіл та студентів закладів вищої освіти різних рівнів акредитації. Розуміння складності та небезпеки кібербулінгу в освіті вимагає всебічного дослідження. Актуальним питанням є висвітлення ролі освітнього омбудсмена у протидії кібербулінгу в сфері освіти.

Мета. Метою статті є висвітлення ролі освітнього омбудсмена у зменшенні деструктивного впливу кібербулінгу в навчальних закладах, що сприятиме забезпеченню безпечного та сприятливого онлайн-середовища для здобувачів освіти.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення щодо регулювання та запобігання булінгу в освітньому середовищі; 2) праці вітчизняних та зарубіжних авторів, що провадять свої науково-практичні дослідження у царині захисту прав людини на освіту, зокрема щодо запобігання булінгу та кібербулінгу серед учасників освітнього процесу.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: теоретичного узагальнення (для характеристики складових булінгу та функцій кібербулінгу щодо учасників освітнього процесу, а також визначення способів протидії); формалізації, аналізу та синтезу (для зазначення ролі освітнього омбудсмена у протидії кібербулінгу в освітній сфері); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Результати. У статті розглядається специфіка явища кібербулінгу як сучасної проблеми, що проявляється у різних соціальних сферах, в тому числі й освіті. Підкреслено необхідність дослідження форм та проявів кібербулінгу, а також пошуку шляхів його подолання. Кібербулінг проявляється і в образливих повідомленнях у месенджерах, і у повідомленнях в соціальних мережах та групових чатах. Він може здійснюватися через листи електронною поштою, через дзвінки чи мати форму фото чи відеороликів. Зазначено, що жертви кібербулінгу часто тримають інциденти в таємниці, тому батьки та вчителі можуть про них не здогадуватись. Важливо розуміти глибокі наслідки явища сучасного кібербулінгу, оскільки він суттєво шкодить психічному та емоційному благополуччю тих, проти кого він спрямований. В дослідженні розглядається роль освітнього омбудсмена у протидії кібербулінгу в освітній сфері. Його участь має вирішальне значення у формуванні політики подолання кібербулінгу, яка впроваджується шляхом внесення змін до законів, створення чітких директив в освітніх установах та формулювання правил поведінки на цифрових платформах. У статті підкреслюється нагальна потреба у створенні спеціальної, доступної платформи або гарячої лінії, спеціально розробленої для допомоги жертвам кібербулінгу, яка б працювала цілодобово для швидкого реагування та підтримки. Важливими є

спільні проекти за участю освітніх установ, правоохоронних органів, інтернет-провайдерів і платформ соціальних мереж для розробки стратегій та впровадження заходів з протидії кібербулінгу.

Перспективи. Підкреслено необхідність збору даних і впровадження психологічних досліджень для виявлення тенденцій розвитку кібербулінгу, що дозволить сформулювати цільові превентивні стратегії. Доречним є підвищення цифрової грамотності серед усіх учасників освітнього процесу, а особливо молоді, та зростання ролі освітнього омбудсмена в якості медіатора в конфліктах, що є важливим для створення безпечного освітнього середовища. Підкреслено потребу у формуванні системного підходу, необхідного для ефективної боротьби з сучасним кібербулінгом.

Ключові слова: булінг, кібербулінг, омбудсмен, освітній омбудсмен, конфлікт, протидія, медіація, освіта, цифрові технології, право на освіту.

Summary. Introduction. Contemporary cultural dynamics are extremely ambiguous. On the one hand, the process of obtaining information has been simplified, as digital technologies have become an integral part of the educational process, providing unprecedented opportunities for learning from anywhere in the world. On the other hand, the digital universe has given rise to a dangerous phenomenon that also transcends physical borders: cyberbullying. As educational institutions integrate technology into their structures, the rise of cyberbullying has become a pressing issue that permeates the lives of school children and students in higher education institutions of various accreditation levels. Understanding the complexity and danger of cyberbullying in education requires a comprehensive study. An urgent issue is to highlight the role of the educational ombudsman in combating cyberbullying in education.

Purpose. The purpose of the article is to highlight the role of the educational ombudsman in reducing the destructive impact of cyberbullying in educational institutions, which will help ensure a safe and supportive online environment for students.

Materials and methods. The materials of the study are: 1) regulatory and legal support for the regulation and prevention of bullying in the educational environment; 2) works of domestic and foreign authors conducting their scientific and practical research in the field of protection of human rights to education, in particular, the prevention of bullying and cyberbullying among participants in the educational process.

In the course of the study, the following scientific methods were used: theoretical generalization (to characterize the components of bullying and the functions of cyberbullying against participants in the educational process, as well as to identify ways to counteract it); formalization, analysis and synthesis (to indicate the role of the educational ombudsman in countering cyberbullying in the educational sphere); logical generalization of the results (formulation of conclusions).

Results. The article discusses the specifics of the phenomenon of cyberbullying as a modern problem that manifests itself in various social spheres, including education. The author emphasizes the need to study the forms and manifestations of cyberbullying, as well as to find ways to overcome it. Cyberbullying is manifested in offensive messages in messengers, as well as in messages on social networks and group chats. It can be carried out through emails, calls, or in the form of photos or videos. It is noted that victims of cyberbullying often keep incidents secret, so parents and teachers may not be aware of them. It is important to understand the profound consequences of the phenomenon of modern cyberbullying, as it significantly harms the mental and emotional well-being of those against whom it is directed. The study examines the role of the educational ombudsman in combating cyberbullying in the educational sphere. Their involvement is crucial in shaping policies to combat cyberbullying, which are implemented by amending laws, creating clear guidelines in educational institutions, and formulating rules of conduct on digital platforms. The article emphasizes the urgent need to create a special, accessible platform or hotline specifically designed to help victims of cyberbullying, which would work around the clock for rapid response and support. Joint projects involving educational institutions, law enforcement agencies, Internet providers, and social media platforms are important to develop a strategy and implement measures to combat cyberbullying.

Discussion. The author emphasizes the need for data collection and implementation of psychological research to identify trends in the development of cyberbullying, which will allow formulating targeted prevention strategies. It is appropriate to increase digital literacy among all participants in the educational process, especially young people, and to increase the role of the educational ombudsman as a mediator in conflicts, which is important for creating a safe educational environment. The author emphasizes the need to develop a systematic approach to effectively combat modern cyberbullying.

Key words: bullying, cyberbullying, ombudsman, educational ombudsman, conflict, counteraction, mediation, education, digital technologies, right to education.

Постановка проблеми. Сучасна динаміка культури є такою, що має вкрай неоднозначний характер. З одного боку, спростився процес отримання інформації, адже цифрові технології стали невід'ємною частиною освітнього процесу, завдяки чому виникли безпрецедентні можливості для навчання з будь-якої точки земної кулі. З іншого боку, цифровий всесвіт породив таке небезпечне

явище, що так само виходить за межі фізичних кордонів — кібербулінг. У міру того, як навчальні заклади інтегрують технології в свої структури, зростання явища кібербулінгу стало нагальною проблемою, яка пронизує життя учнів шкіл та студентів закладів вищої освіти різних рівнів акредитації. Розуміння складності та небезпеки кібербулінгу в освіті вимагає всебічного дослідження.

Актуальним питанням є висвітлення ролі освітнього омбудсмена у протидії кібербулінгу в сфері освіти. Нагальним завданням є не лише визнання специфіки загроз, що існують у цифровому освітньому процесі, але й надання освітянам, батькам та учням інструментів щодо боротьби з явищем кібербулінгу задля створення безпечного освітнього онлайн середовища для всіх учасників освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку кібербулінгу здобуло значного обґрунтування серед американських авторів. Зокрема у роботах С. Хіндуджа та Дж. Патчина [2; 3] окреслено питання специфіки кібербулінгу в освітньому процесі. Р. Слонье та П. К. Сміт аналізуються особливості кібербулінгу та його відмінності від булінгу [5]. Ю. С. Кім, Ю. Д. Кох, Б. Левенталь звертаються увагу в своїй роботі на зростання ризику суїцидів серед учнів-жертв булінгу [4]. К. Сузукі та колектив авторів висвітлюють шляхи дослідження ментального здоров'я дітей, що постраждали внаслідок булінгу [6]. Питання булінгу в тих або інших аспектах ставали предметом інтересу вітчизняних дослідників серед яких А. О. Корнійченко [7], Р. М. Пилипів [8], М. В. Приходько [9] та інші. Явище кібербулінгу розглянуто в працях В. Євтушок, В. Куценко [10], О. Коваль [11], А. Кравчук А. [12], Сафаров [13], К. Янішевська [14] та інші.

Наразі бракує системних розробок, в тому числі вітчизняних авторів, де були б не лише зазначені загрози, а й запропоновано шляхи протидії їм у цифровому середовищі.

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення ролі освітнього омбудсмена у зменшенні деструктивного впливу кібербулінгу в навчальних закладах, що сприятиме забезпеченню безпечного та сприятливого онлайн-середовища для здобувачів освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кібербулінг — це явище, що виникло у зв'язку з появою нових комунікаційних технологій та можливостей. У статті ми спробуємо заглибитися в багатогранні аспекти цієї сучасної проблеми, дослідити її поширеність, різноманітні форми та нагальну потребу в проактивних заходах для захисту недоторканності освіти в цифрову епоху. Специфіка кібербулінгу полягає в тому, що він може набувати різних форм, виходячи за межі освітніх закладів. Спектр того, що може бути віднесене до кібербулінгу, є вкрай широким — від образливих повідомлень і зловмисних чуток до невпинних переслідувань. На сайті Unicef наводиться визначення кібербулінгу як «неодноразової поведінки, що спрямована на залякування, провокування гніву чи приниження тих, проти кого він спрямований» [1], що здійснюється із застосуванням цифрових технологій. Шляхи поширення кібербулінгу пов'язані із соціальними мережами, різноманітними месенджерами. Також здійснюватися може агресія через ігрові платформи.

Кібербулінг в освіті є предметом дослідження різних науковців, психологів, соціологів та дослідників у галузі освіти. Кажучи про кібербулінг обов'язково вказують, що шкода має саме навмисний та повторюваний характер і заподіяна може бути за допомогою комп'ютерів, мобільних телефонів та інших електронних пристроїв. Так кібербулінг позначається у посібнику «Булінг за межами шкільного подвір'я: запобігання та реагування на кібербулінг» («Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying») [2], створеному доктором Саміром Хіндуджа (Sameer Hinduja) і доктором Джастіном Патчином (Justin Patchin), які працюють в Центрі досліджень кібербулінгу (Cyberbullying Research Center). Основний вектор їх розвідок полягає у вивченні поширення кібербулінгу, його впливу на учнів, а також стратегій його запобігання та протидії. Згідно їх дослідженню, у 2007 році близько 2000 учнів середніх класів одного з найбільших шкільних округів США пройшла опитування про використання Інтернету та свій досвід. Ті підлітки, які зазнали кібербулінгу мали більше суїцидальних думок, ніж ті, хто не стикався з такими формами агресії з боку однолітків [3]. Ці дані стали доказом того, що до агресії з боку однолітків слід ставитися серйозно не лише тоді, коли вона здійснюється у офлайн просторі, а й у кіберпросторі. Саме тому важливим є впровадження комплексних програм реагування на кібербулінг, що має здійснюватися у навчальних закладах.

Роберт Слонье (Robert Slonje) та Пітер К. Сміт (Peter K. Smith) визначають чотири основні категорії кібербулінгу, що може здійснюватися через текстові повідомлення, надсилатися електронною поштою, здійснюватися через дзвінки та мати форму фото чи відеороликів. Згідно їх розвідкам найбільше поширення кібербулінгу спостерігається в молодших класах середньої школи, а найменше — в коледжах Швеції. За результатами їх дослідження, за гендерним аспектом не можна було прослідкувати певних пріоритетів щодо об'єктів булінгу [5]. Найбільший вплив на жертв кібербулінгу здійснювався за допомогою фото та відеокліпів. Об'єкти булінгу, як правило, повідомляли про кібербулінг друзям, або взагалі нікому не розповідали, в той час як дорослі (батьки та вчителі) могли нічого не знати про подібні випадки. Проте не варто недооцінювати вплив кібербулінгу на людину, адже його результатом є потужне ураження психічного та емоційного стану тих, хто став його жертвою. В залежності від того, хто став об'єктом булінгу, різними були й наслідки для навчального середовища. Вплив кібербулінгу може породжувати значний страх, тривогу та відчуття дискомфорту як серед жертв, так й інших учасників освітнього процесу. Тому необхідне здійснення різних заходів, завдяки яким буде досліджуватись

поточний стан щодо кібербулінгу та визначатись шлях його мінімізації [4].

Національний центр освітньої статистики (National Center for Education Statistics — NCES), що є підрозділом Міністерства освіти США, проводить дослідження та збирає дані про освіту у країні. Здійснюється моніторинг через такі опитування, як «Додаток про шкільну злочинність» (School Crime Supplement — SCS) до «Національного опитування щодо віктимізації» (National Crime Victimization Survey — NCVS) та «Шкільне опитування щодо злочинності та безпеки» (School Survey on Crime and Safety — SSOCS). Завдяки цим дослідженням збирається інформація про різні аспекти шкільної безпеки, зокрема про випадки булінгу та кібербулінгу серед учнів. Представники NCES отримують в результаті їх проведення дані, що свідчать про показники поширеності, типи булінгу, з якими стикаються учні, а також вплив булінгу на благополуччя учнів та їхній освітній досвід.

Наразі в українському соціумі відсутні аналогічні програми, які були б спрямовані на виявлення випадків булінгу та кібербулінгу в освітньому просторі. Проте правозахисними організаціями пропонується у разі кібербулінгу здійснити ряд кроків, які допоможуть жертві притягнути до відповідальності кривдника та мінімізувати його вплив на інших потенційних жертв. Зокрема, потрібно зафіксувати факт кібербулінгу (зберегти скріншот переписки, аудіо, фото чи відео матеріали), потім доцільно видалити сторінку у соціальній мережі, якщо саме там здійснювався булінг. Наступний етап має реалізовуватись через звернення до правоохоронних органів і за потреби — до психолога. Якщо йдеться про учнів шкіл, то до вирішення цієї проблеми потрібно підходити комплексно, адже й медичні працівники, й батьки повинні постійно пам'ятати про серйозну небезпеку, яку кібербулінг становить для молоді. Для оцінки психологічних факторів ризику кібербулінгу необхідно проводити лонгітюдні дослідження [6]. Такий довготривалий метод дозволяє оцінити вплив ранніх переживань на подальший розвиток особистості.

Щодо кібербулінгу можна заявити на Національну дитячу «гарячу» лінію, до поліції, контакт-центру безоплатної правової допомоги чи звернутись до освітнього омбудсмена. На наше переконання, факти кібербулінгу, які стосуються освітнього процесу, мають відноситись здебільшого до юрисдикції омбудсмена у даній сфері. Завдяки діяльності освітнього омбудсмена можна підвищити обізнаність у випадках кібербулінгу та мінімізувати їх появу. Зокрема доцільним вбачається проведення кампаній, освітніх програм та семінарів [15], метою яких є інформування здобувачів освіти, їх батьків, викладачів та широкої громадськості про вплив та наслідки кібербулінгу.

Омбудсмен може пропонувати та відстоювати політику, спрямовану на боротьбу з кібербулінгом на різних рівнях — шкільному, громадському чи національному. Це може реалізовуватись через внесення пропозицій щодо змін у законодавстві, створення чітких інструкцій у закладах освіти, яких мають дотримуватись усі учасники навчального процесу або через формування правил поведінки на онлайн-платформах, в тому числі освітніх, для кращого протистояння кібербулінгу.

Наразі існує сайт освітнього омбудсмена України, де зазначено електронну пошту та мобільний телефон, проте час можливої відповіді обмежено стандартним робочим п'ятиденним графіком. Наявна також вже згадана вище національна дитяча «гаряча» лінія. Проте більш доцільним було б створити окрему лінію чи онлайн-платформу, на яку можна звертатись цілодобово саме по допомогу щодо кібербулінгу або задля повідомлення про випадки кібербулінгу. Забезпечення швидкого доступу до систем та їх всебічна підтримка сприятиме заохоченню жертв звертатися на них без страху, що їх запит не буде розглянутий вчасно чи взагалі проігнорований.

Необхідною формою боротьби із кібербулінгом є співпраця з тими організаціями, що так чи інакше залучені до освітнього процесу, тобто із закладами освіти, правоохоронними органами, які відповідають на звернення щодо булінгу, інтернет-провайдерами та навіть платформами соціальних мереж, що допоможе розробити стратегії запобігання та протидії кібербулінгу. Лише внаслідок кооперації можна досягнути ефективних рішень та відшукати шляхи мінімізації кібербулінгу. В «Стратегії кібербезпеки України», введеної в дію Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021, зазначено, що забезпечення кібербезпеки є одним із пріоритетів у системі національної безпеки України. План реалізації Стратегії передбачає низку заходів для посилення спроможностей національної системи кібербезпеки та протидії кіберзагрозам у сучасному безпековому середовищі, зокрема проведення щорічних місяців кібербезпеки [17].

Реалізація програм, спрямованих на усунення кібербулінгу, не можлива без впровадження моніторингу поточної ситуації. Задля цього потрібно проводити різні форми психологічних досліджень — опитування, анкетування, спостереження, результати яких дадуть можливість виявляти тенденції зростання чи, навпаки, зменшення інцидентів кібербулінгу. Впровадження їх у закладах освіти різного рівня акредитації, з орієнтованістю на конкретну цільову аудиторію, сприятиме усвідомленню масштабу подібних практик в українському соціумі та маркування тих сфер, де найбільше простежується така тенденція. Отримані дані дадуть підґрунтя для ство-

рення превентивних заходів та вчасного втручання у кризових ситуаціях.

Важливим компонентом мінімізації випадків кібербулінгу є сприяння цифровій грамотності дітей та молоді, навчання відповідальній поведінці в Інтернеті, налаштуванням конфіденційності та важливості шанобливого спілкування в мережі. Доцільно формувати уявлення про відсутність вседозволеності з боку учасників комунікаційного процесу поширювати контент, який може мати образливий характер. Жертви булінгу, в тому числі кібербулінгу, нерідко бояться повідомити про неприємну для них комунікацію, бо очікують, що їх не зрозуміють чи звинуватять у надмірній вразливості. Проведення бесід щодо особистих психологічних меж та здатності відстоювати свої права на повагу до гідності та честі є вкрай необхідними для сучасного соціуму. Дифамаційні спори, які виникають внаслідок порушення права на повагу до гідності та честі, є доволі складними в юридичній практиці, адже потребують оцінки не лише текстових та візуальних повідомлень, але й мети з якою вони були висловлені, а також контексту, у якому їх було вжито.

Зона відповідальності омбудсмена може бути зазначена як участь у ролі посередника у конфліктах, що сприятиме їх врегулюванню, усуненню першопричин проблеми та запобіганню подальшій шкоді. Отже, омбудсмен має здійснювати системну діяльність у подоланні кібербулінгу в освітній сфері, що сприятиме створенню безпечного та більш шанобливого онлайн-середовища для всіх.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Кібербулінг наразі є реальною проблемою, що існує в сфері освіти. Наслідки психологічного впливу булінгу, що здійснюється у цифровому середовищі, є вкрай руйнівними для молоді, зва-

жаючи на зростання ризиків суїцидів. Важливим рушієм у протидії кібербулінгу може бути освітній омбудсмен. Він має відігравати ключову роль у розробці політики для боротьби з кібербулінгом, що реалізуватиметься через зміни до законодавства, встановлення чітких уніфікованих інструкцій у навчальних закладах та створення правил поведінки на онлайн-платформах. Існує потреба в створенні доступної спеціальної платформи для повідомлень про випадки кібербулінгу в освітньому середовищі, щоб забезпечити своєчасне реагування та підтримку.

Ефективність у боротьбі з кібербулінгом вимагає співпраці між різними зацікавленими сторонами, залученими до освітнього процесу. Сюди входять навчальні заклади, правоохоронні органи, інтернет-провайдери та платформи соціальних мереж. Співпраця має вирішальне значення для розробки стратегій запобігання та втручання.

Моніторинг та дослідження тенденцій кібербулінгу за допомогою психологічних методів дослідження, таких як опитування, анкетування та спостереження, є надзвичайно важливими. Ці зусилля, особливо якщо вони здійснюються в різних навчальних закладах, можуть дати уявлення про поширеність і природу кібербулінгу, що допоможе розробити превентивні заходи.

Необхідно популяризувати цифрову грамотність серед дітей та молоді, що включатиме навчання відповідальній поведінці в Інтернеті, налаштуванням конфіденційності нормам цифрової комунікації. Вкрай важливо створити культуру, в якій поширення образливого контенту є неприпустимим. Участь освітнього омбудсмена можлива в медіації конфліктів, пов'язаних з кібербулінгом, що сприятиме вирішенню основних проблем та запобіганню подальшої шкоди.

Література

1. Кібербулінг — що це та як це зупинити? ЮНІСЕФ: вебсайт. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/cyberbullying> (дата звернення: 20.12.2023).
2. Hinduja S., Patchin J. W. *Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying* Second Edition. Corwin, 2014. 308 p.
3. Hinduja S., Patchin J. W. Bullying, cyberbullying, and suicide. *Arch Suicide Res.* 2010. 14(3). P.206–221. doi : 10.1080/13811118.2010.494133.
4. Kim Y.S., Koh Y.J., Leventhal B. School bullying and suicidal risk in Korean middle school students. *Pediatrics.* 2005. 115(2). P. 357–363. doi: 10.1542/peds.2004-0902.
5. Slonje R., Smith P. K. Cyberbullying: another main type of bullying? *Scand J Psychol.* 2008. 49(2). P. 147–154. doi: 10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x.
6. Suzuki K., Asaga R., Sourander A., Hoven C. W., Mandell D. Cyberbullying and adolescent mental health. *Int J Adolesc Med Health.* 2012. 24(1). P. 27–35. doi: 10.1515/ijamh.2012.005.
7. Корнійченко А. О. Принципи адміністративно-правового механізму запобігання булінгу в Україні: поняття та система. *Наукові записки. Серія: Право.* 2021. № 10. С. 60–65. doi: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2021-10-60-65>.
8. Пилипів Р. М. Окремі питання вдосконалення адміністративно-правової протидії булінгу в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки.* 2020. Том 31 (70). № 3. doi: <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2020.3/25>.

9. Приходько М.В. Генезис адміністративної відповідальності за булінг (цькування) в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. № 64. С. 270–275. doi: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.64.50>.
10. Yevtushok V. A., Kushchenko V. A. Struggle of kiberbullying in Ukraine: legal aspects. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. Vol. 1, No. 1. P. 127–130. doi: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2019-1-127-130>.
11. Коваль О. Кібербулінг: як захистити дитину від цькування в мережі. *Юридична газета Online*. 2021. № 18 (748). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/kiberbuling-yak-zahistiti-ditinu-vid-ckuvannya-v-merezhi.html> (дата звернення: 01.01.2024).
12. Кравчук А. Кібербулінг та право на безпеку. *Юридична газета Online*. 2017. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/kiberbullying-ta-pravo-na-bezpeku-.html> (дата звернення: 20.12.2023).
13. Сафаров А. Кібербулінг — правові механізми реагування. *Інститут масової інформації*. 2021. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/kiberbuling-pravovi-mehanizmy-reaguvannya-i37574> (дата звернення: 20.12.2023).
14. Yanishevska K. D., Zinchenko H. S. Prevention of cyberbullying, cybermobbing, cybergrooming in Ukraine. *Juridical scientific and electronic journal*. 2022. No. 2. P. 132–135. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-2/29>.
15. Про кібербулінг для підлітків. *Дія.Освіта*. URL: <https://osvita.diaa.gov.ua/courses/cyberbullying> (дата звернення: 26.12.2023).
16. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18.12.2018 р. № 2657-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 5. Ст. 33. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text> (дата звернення: 20.12.2023).
17. Безпечний кіберпростір — запорука успішного розвитку країни. *Міністерство освіти і науки України: вебсайт*. 2023. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/bezpechnij-kiberprostir-zaporuka-uspishnogo-rozvitku-krayini> (дата звернення: 20.12.2023).
18. Протидія кібербулінгу та кібергрумінгу в Україні. *Одеська національна наукова бібліотека: вебсайт*. 2023. URL: https://odnb.odessa.ua/view_post.php?id=4001 (дата звернення: 20.12.2023).

References

1. Kiberbulinh — shcho tse ta yak tse zupynyty? [Cyberbullying — what is it and how to stop it?]. *YuNISEF: website*. Retrieved from <https://www.unicef.org/ukraine/cyberbullying> [in Ukrainian].
2. Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2014). *Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying* Second Edition. Corwin.
3. Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2010). Bullying, cyberbullying, and suicide. *Arch Suicide Res*, 14(3), 206–221. doi: 10.1080/13811118.2010.494133.
4. Kim, Y. S., Koh, Y. J., & Leventhal, B. (2005). School bullying and suicidal risk in Korean middle school students. *Pediatrics*, 115(2), 357–363. doi: 10.1542/peds.2004-0902.
5. Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: another main type of bullying? *Scand J Psychol*, 49(2), 147–154. doi: 10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x.
6. Suzuki, K., Asaga, R., Sourander, A., Hoven, C. W., & Mandell, D. (2012). Cyberbullying and adolescent mental health. *Int J Adolesc Med Health*, 24(1), 27–35. doi: 10.1515/ijamh.2012.005.
7. Korniiuchenko, A. (2021). Principles of the administrative and legal mechanism for preventing bullying in Ukraine: concept and system [Pryntsypy administratyvno-pravovoho mekhanizmu zapobihannia bulinhu v Ukraini: poniattia ta systema]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pravo — Scientific notes. Series: Law*, 10, 60–65. doi: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2021-10-60-65> [in Ukrainian].
8. Pylypiv, R. (2020). Okremi pytannia vdoskonalennia administratyvno-pravovoi protydii bulinhu v Ukraini [Some issues of improving administrative and legal counteraction to bullying in Ukraine]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: yurydychni nauky — Scientific notes of Vernadsky TNU. Series: Law*, 31 (70), 3. doi: <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2020.3/25> [in Ukrainian].
9. Prykhodko, M. (2021). Henezys administratyvnoi vidpovidalnosti za bulinh (tskuvannia) v Ukraini [Genesis of administrative liability for bullying (harassment) in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo — Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*, 64, 270–275. doi: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.64.50> [in Ukrainian].
10. Yevtushok, V. A., & Kushchenko, V. A. (2019). Struggle of kiberbullying in Ukraine: legal aspects. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav — Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 1, 1, 127–130. doi: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2019-1-127-130>.
11. Koval, O. (2021). Cyberbullying: how to protect a child from online harassment. *Yurydychna gazeta Online*, 18 (748). Retrieved from <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/kiberbuling-yak-zahistiti-ditinu-vid-ckuvannya-v-merezhi.html> [in Ukrainian].

12. Kravchuk, A. (2017). Cyberbullying and the right to security. *Yurydychna gazeta Online*. Retrieved from <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/kiberbulling-ta-pravo-na-bezpeku-.html> [in Ukrainian].
13. Safarov, A. (2021). Kiberbulinh — pravovi mekhanizmy reahuvannia [Cyberbullying — legal mechanisms of response]. *Institut masovoi informatsii — Institute of Mass Information*. Retrieved from <https://imi.org.ua/monitorings/kiberbulinh-pravovi-mehanizmy-reaguvannya-i37574> [in Ukrainian].
14. Yanishevska, K.D., & Zinchenko, H.S. (2022). Prevention of cyberbullying, cybermobing, cybergrooming in Ukraine. *Juridical scientific and electronic journal*, 2, 132–135. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-2/29>.
15. Pro kiberbulinh dlia pidlitkiv [About cyberbullying for teenagers]. *Diia.Osvita*. Retrieved from <https://osvita.diia.gov.ua/courses/cyberbullying> [in Ukrainian].
16. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo protydii bulinhu (tskuvanniu): Zakon Ukrainy vid 18.12.2018 r. № 2657-VIII [On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Combating Bullying (Harassment): Law of Ukraine of 18.12.2018 No. 2657-VIII]. (2019). *Vidomosti Verkhovnoi Rady — The Official Bulletin of the Verkhovna Rada*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text> [in Ukrainian].
17. Bezpechnyi kiberprostir — zaporuka uspishnoho rozvytku krainy [Safe cyberspace is the key to successful development of the country]. (2023). *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy — Ministry of Education and Science of Ukraine*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/bezpechnij-kiberprostir-zaporuka-uspishnogo-rozvitku-krayini> [in Ukrainian].
18. Protydiiia kiberbulinhu ta kiberhruminhu v Ukraini [Countering cyberbullying and cybergrooming in Ukraine]. (2019). *Odeska natsionalna naukova biblioteka — Odesa National Scientific Library: website*. Retrieved from https://odnb.odessa.ua/view_post.php?id=4001 [in Ukrainian].